

Л. Г. Рева, О. С. Левицька

Літературна періодика

ЛІТЕРАТУРНА ПЕРІОДИКА – журнальні та газетні видання, що містять твори словесного мистецтва, критичні та публіцистичні матеріали, які висвітлюють літературний процес, питання культури, мистецтва та інших сфер суспільного життя. Літ. часописи репрезентують гол. складові літ. процесу та відображають заг. тенденції розвитку сучас. літ.-ри, здійснюючи їхній крит. аналіз. Літ.-художні журнали розрахов. на широке коло читачів і виконують важливу комунікат. функцію між явищами літ. життя та їхньою рецепцією, популяризуючи художню творчість, громад.-політ. думку, нові філос. ідеї та мист. напрями.

У літ.-худож. журналах традиційно представлено рубрики «Поезія», «Проза», «Драматургія», «Публіцистика», «Критика» тощо. Розвиток укр. наук. і літ.-публіцист. періодики припав на 1-у пол. 19 ст., коли, незважаючи на соц. і нац. гноблення, зростала та ідейно міцніла нац. культура українського народу. Центром літ. життя в Україні став Харків, де почали виходити перші укр. ж. «Українській вѣстникъ» (1816–19), «Харьковській Демокритъ» (1816), «Українській журналъ» (1824–25); видано перші в Україні альманахи «Українській альманахъ» (1831), «Утренняя звѣзда» (1833), «Українській сборникъ» (1838; 1841), «Молодикъ» (1843–44) та ін. У 1-й пол. 19 ст. зародилася вітчизн. література нар. мовою в Галичині. 1832 засн. патріот. гурток серед студентів Львів. греко-катол. духов. семінарії – «Руська Трійця» (очолив М. Шашкевич, соратниками стали І. Вагилевич та Я. Головацький), яка прагнула підняти місц. говірку до рівня літ. нар. мови. Виданий 1837 у Будапешті альманах «Русалка Днѣстровая» став початком новіт. укр. літ.-ри в Зх. Україні, а також віхою у формуванні нац. свідомості.

Наступ. етап розвитку укр. періодики пов'язаний із виходом першого укр. суспільно-політ. і літ.-мист. ж. «Основа» (С.-Петербург, 1861–62; ред. В. Білозерський, П. Куліш, М. Костомаров), де друкували окремі твори Т. Шевченка, Марка Вовчка, Л. Глібова, чимало рец., статей, що пропагували твори укр. письменників. У г. «Черниговській листок» (1861–63, ред. Л. Глібов) публікували рец. на твори укр. друку та інформацію про вихід нових літ. творів. Посилення реакції після реформи, указ 1863 про заборону укр. видань припинили вихід періодики на Наддніпрян. Україні, тому письменники звернулися до галиц. видань. У 1870–80-х рр. у зв'язку з діяльністю І. Франка та його послідовників зароджується рев.-демократ. журналістика. Видавали ж. «Друг», «Громадський друг», «Дзвін», «Молот», «Світ», «Народ», «Зоря», «Житє і слово». Перший всеукр. літ.-наук. і громад.-політ. щомісяч. ж. «Літературно-науковий вісник» засн. 1898 у Львові з нагоди 100-літ. ювілею нової укр. літ.-ри (усього 109 т.). Провідна роль у редакції належала М. Грушевському, І. Франкові, О. Маковею, В. Гнатюку. Велику увагу приділяли осмисленню літ. процесу, розглядаючи його як важливий чинник формування нац. свідомості; публікували матеріали з етнографії, етнології, фольклористики.

Важливу роль в історії розвитку укр. філос. думки, культури, журналістики відіграв щомісяч. ж. «Труды Киевской духовной академіи» (1860–1917), де чільне місце займали роздуми на філос.-етичні теми В. Завітневича, П. Ліницького, О. Новицького та ін.; матеріали з історії православ. Церкви в Україні, про багатів. шлях українського народу, літописи, що ставали джерелами для наук. роботи, вивчення культур., літ., мист., фольклор. спадщини. Перший багатопрофіль. істор.-літ. ж. «Кіевская старина» (1882–1906, від 1907 – українською мовою під назвою «Україна»; усього 96 т.) завдяки київ. генерал-губернатору М. Драгомирову став осередком укр. просвітн. руху. На діяльність вид. поміт. вплив справили В. Антонович, П. Житецький, О. Лазаревський, О. Левицький. Навколо журналу з вираз. нац. спрямуванням згуртувалися найвидатніші представники тогочас. укр. еліти – історики, етнографи, літератори, мовознавці: Д. Багалій, В. Іконников, І. Каманін, М. Костомаров, Д. Яворницький, М. Сумцов, Т. Рильський, Б. Грінченко, М. Петров, О. Потебня, письменники Марко Вовчок, І. Карпенко-Карий, О. Кобилянська, М. Коцюбинський, Панас Мирний, Леся Українка, І. Франко та ін. Журнал був центром із найширших проблем українознавства; статті, спогади, документи з історії, археології, етнографії, краєзнавства, літературознавства України і нині мають пізнавал. значення. Від 1992 виходить наук.-популяр. ж. «Київська старовина», де вміщують публікації з церк.-реліг. проблематики, життєписи церк. діячів, святих. Поряд із мемуарами, худож. і наук.-популяр. біографіями друкують статті з теорії та історіографії біогр. дослідж., з питань джерелознавства, вводять у наук. обіг архівні матеріали; популяризують істор.-краєзн. розвідки, висвітлюють життя зх. і сх. укр. діаспори.

У склад. умовах післярев., соц. та нац. катаклізмів бурхливе, часом яскраве літ.-мист. життя відзначалося спонтанністю, строкатістю і суперечливістю. Літератори зосереджувалися

навколо своїх переважно недовготривалих часописів та альманахів. Активізувалася укр. преса: газети видавали не лише в губерн. центрах, а й у повіт. осередках. Із культурол. і літ.-мист. видань слід відзначити ж. «Шлях» (1917–18, ред. М. Шаповал), «Літературно-критичний альманах» (1918), кварталник історії, літ.-ри, культури й мистецтва «Наше минуле» (Київ, 1918–19; ред. В. Королів-Старий, М. Зеров). 1917 в Україні було 106 друков. вид., 1918 – 212. Першим спеціалізов. вид. укр. критики та бібліографії став літопис укр. письменства «Книгарь» (1917–19; ред. В. Королів-Старий, М. Зеров), з яким співпрацювали С. Єфремов, Д. Дорошенко, В. Модзалевський, С. Петлюра, Л. Старицька-Черняхівська, К. Широцький. Оперативно і кваліфіковано подавали огляди книжк. продукції; низку публікацій присвячено Т. Шевченку, Г. Квітці-Основ'яненку, Марку Вовчку, О. Кобилянській, І. Нечую-Левицькому.

Особливу роль у розвитку літературозн. наук. періодики відіграли період. часописи УАН. З метою створення джерелозн. бази як фундаменту для подальшого розвитку науки 1919 організовано Археогр. комісію (1-й голова – Д. Багалій, від 1924 – М. Грушевський), яка у період. збірниках публікувала істор. документи, пам'ятки старовини. У зв'язку з екон. труднощами 1924 видано 1-й збірник – літопис С. Величка в серії «Пам'ятки українського письменства XVI–XVII вв.», до 1929 – «Український археографічний збірник» (т. 1–3). Виходив «Бюлетень Етнографічної комісії УАН» (1926–30-і рр.). У ж. «Етнографічний вісник» (1925–32, 10 кн.; ред. А. Лобода і В. Петров) публікували дослідж., статті, повідомлення, огляди з укр. етнографії. Спадкоємцями вид. стали часописи «Український фольклор» (1937–39), «Народна творчість та етнографія» (від 1957).

Результати роботи Комісії давнього укр. письменства публікували у наук. вид.: «Записки Історико-філологічного відділу ВУАН» (1919–31, 26 кн.), «Збірник Історико-філологічного відділу ВУАН» (матеріали з історії, літературознавства, мовознавства, етнографії, фольклористики, мистецтвознавства; 1921–31 вийшло 105 номерів у вигляді монографій: «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» (1921, вип. 1; 1929, вип. 2) Ф. Сушицького, «Нарис української історіографії» (1923, т. 1, вип. 1; 1925, вип. 2) Д. Багалія, «Історія української літератури» (1925, т. 4; 1926, т. 5) М. Грушевського, «“Слово о полку Ігоревім”: Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» (1926) В. Перетца; «Етнографічний збірник» (1925–32). У вид. «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства і мови» (1928, вип. 1; 1929, вип. 2; 1931, вип. 3) друкували матеріали зі вступ. статтями, коментарями та примітками. Серед публікацій – «Студії над українськими історичними народними піснями XV ст.» І. Франка, «До питання про джерела Ізборника Святослава 1076 р.» Д. Абрамовича. Вид. Філол. секції ВУАН переважно виходили за ред. А. Кримського; Істор. секції ВУАН – за ред. М. та О. Грушевських. У «Записках...» друкували наук. розвідки, повідомлення, рец., бібліогр. огляди тощо; праці про літ. та фольклорні пам'ятки часів Київ. Русі та України доби середньовіччя. З літературозн. і фольклор. дослідж. виступали А. Кримський, В. Перетц, С. Маслов, М. Возняк, І. Айзеншток та ін., які

продовжували традиції старої школи укр. літературознавства. У «Записках» зокрема опубл.: «Замітки до історії українського письменства XVII–XVIII вв.» (1923) П. Попова, «Сводный Патерик у південно-слов'янських, українському та московському письменствах» (1927) І. Єремїна, «Форма та композиція “Слова о полку Ігоревім”» М. Грунського, «До студій над давньою українською повістю» О. Назаревського, «Пам'ятки XI–XVIII ст. про князів Бориса та Гліба» Н. Кістяківської (усі – 1928), «Твори І. Некрашевича» (1929) С. Бугославського.

На поч. 1930-х рр. формою репресій стала заборона дослідн. діяльності. Було знищено підготовлені до друку «Записки Історико-філологічного відділу» (кн. 26–27), «Український археографічний збірник» (т. 9), закрито ж. «Україна». 1930 ліквідовано всі серійні вид. за ред. М. Грушевського. Історію укр. рад. літ.-худож. та громад.-політ. періодики розпочав ж. «Мистецтво» (1919–20), що згуртував літ.-мист. сили, які боролися за рад. владу або співчували їй. 1921–23 виходив ж. «Шляхи мистецтва» (5 номерів). Засн. журнали й альманахи літ. організацій – «Плуг» (1922–32), «Гарт» (1927–32) та ін., ілюстров. тижневики «Червоний перець» (1922, 1927–34), «Глобус» (1923–35), у Донецьку – «Донбасс» (1923), Харкові – «Червоний шлях» (1923–36), Одесі – ж. «Шквал» (1924–33), «Металеві дні» (1930–33). Важливу роль у розвитку укр. літ.-ри рад. періоду відіграв ж. «Життя й революція» (1925–34). У цих літ.-худож. вид. значне місце займали статті з питань теорії, історії та критики літ. процесу; друкували також етногр. та археол. матеріали, інформацію про літ. новини, зарубіжну літературу, рец., огляди. Літ.-худож. і громад.-політ. орган СПУ ж. «Всесвіт» (1925–34, Харків; 1-й ред. – В. Блакитний) – ілюстров. двотижневе вид., поновлено 1958 як щомісячник; висвітлював літ. процес і життя зарубіж. країн, друкував переклади, літ.-крит. статті тощо. Часопис «Радуга» засн. 1927 російською мовою як орган СПУ в Києві, згодом виходив як «Красное слово» (орган ВУСПП у Харкові), 1933 – орган Оргкомітету СПУ під назвою «Литстрой», 1934–37 – «Советская литература», під час 2-ї світової війни не виходив, відновлений як «Советская Украина» (від 1948 – альманах, від 1951–63 – журнал). Часопис укр. літ.-ри 20–21 ст. – ж. «Дніпро» (засн. 1927 під назвою «Молодняк» як орган молодняків. угруповання укр. рад. письменників; 1-й гол. ред. – П. Усенко, від 1984 – М. Луків). В

елику роль у розвитку укр. літ.-ри відіграв ж. «Вітчизна» – літ.-худож. та громад.-політ. орган СПУ, засн. 1933 як «Радянська література» у Харкові, 1934–41 – у Києві, редакцію евакуйовано до м. Уфа (Башкортостан, РФ), 1943 – до Москви, 1944 – знову в Києві; гол. ред. – І. Кулик, І. Микитенко, Ю. Яновський, О. Гончар, Л. Новиченко, Л. Дмитерко та ін. У Львові виходив ж. «Жовтень» – літ.-худож. та громад.-політ. орган СПУ, засн. 1940 як «Література і мистецтво» (1-й ред. – О. Десняк), 1945–51 – під назвою «Радянський Львів», від 1990 – «Дзвін». У Харкові 1956 засн. ж. «Прапор» – літ.-худож. і громад.-політ. орган СПУ, 1991 перейменов. на ж. «Березіль». Літ.-худож. та громад.-політ. орган НСПУ – ж. «Київ» (засн. 1983, гол. ред. – В. Дрозд, П. Перебийніс, О. Васильківський, В. Баранов, від 2014 – Т. Зарівна). Ексклюзивні проз. та поет. тексти, переклади з ін. мов, літ.-крит., мемуарні, публіцист.,

мистецтвозн. статті друкує літ.-культурол. часопис «Кур'єр Кривбасу» (1994, м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.; гол. ред. – Г. Гусейнов).

Укр. літ. процес 1-ї пол. 20 ст. висвітлював літ.-крит. часопис з питань історії та теорії літ-ри – «Радянське літературознавство» (засн. 1938 Інститутом літ-ри АН УРСР) – перше академ. вид. літературозн. праць, задумане як серія темат. збірників, присвяч. певним літ. постатям, проблемам, явищам. До 1957 (з перервою 1941–46) здійснено 19 вип.; відп. ред. 1–4 та 5–6 кн. – І. Стебун, А. Величков, Д. Копиця, від 7–8 кн. (1947) – голова редколегії та відп. ред. дир. Інституту літ-ри АН УРСР академік О. Білецький. 1990 перейменовано на «Слово і час», де вміщували інформ., докум. матеріали, висвітлювали актуал. питання про традиц. й модерні, методол. та інтерпретац. підходи, засвоєння новіт. зарубіж. естет.-філос. систем і методик. Часопис «Сучасність» (постав на базі двотижневика «Сучасна Україна» і місячника «Українська літературна газета», які видавало Укр. товариство закордон. студій) – місячник літ-ри, мистецтва, сусп. життя, виходив від 1961 упродовж трьох десятиліть у Мюнхені (Німеччина), потім – у США, від 1992 – у Києві. Серед гол. ред. – І. Кошелівець (1961–66, 1976–77), В. Бурггардт (1967–70), Б. Кравців (1970–75), М. Скорупська (1978), Ю. Шевельов (1978–81). Наук.-метод. ж. «Українська мова і література в школі» засн. у Києві 1963, від 1994 – «Дивослово».

Часопис «Критика» (1997, Київ) засн. літературознавцем, істориком культури Г. Грабовичем за підтримки Укр. наук. інституту Гарвард. університету. Публікує есеїстику, публіцистику та рец., є інструментарієм міждисциплінар. обговорення соц., політ., літ. і культур. проблем суспільства. Осн. орган НСПУ, літопис письменниц.-біогр. життя – г. «Літературна Україна» (1927, Київ). 1996 засн. «Вісник Книжкової палати», де висвітлюють питання стандартизації у галузі видавн. і бібліотеч. справи, публікують істор. та літературозн. розвідки про відомих діячів книги, письменників, інформацію про діяльність б-к, видавництв, огляди міжнар. та вітчизн. книжк. ярмарок, відомості про читац. конф., презентації книг.

У каталозі передплат. видань зареєстровано часописи для україномов. («Березіль», «Всесвіт», «Дзвін», «Дніпро», «Київ», «Кур'єр Кривбасу», «Літературний Тернопіль», «Літературний Чернігів», «Українська культура») та російськомов. («Радуга», «Ренессанс») читачів. З'явилися літ. вид. у новому форматі: часопис мист. спрямування «Річ» (2000), ж. «Потяг'76» (2003, присвяч. літ. контактам між країнами Центр. і Сх. Європи), літ.-мист. та публіцист. часопис [«Січеслав»](#) (2004–12), літ.-крит. ж. «Київська Русь» (2006), літ.-мист. ж. «Provocatio: поезія, проза, есеї» (2007), літ. часопис «Неопалима купина» (2008). Жанр.-темат. часописи – літ. ж. «Український детектив» (2006), ж. «Український фантастичний оглядач» (2007, публікують україномовну фантастику, крит. огляд літ. і кінофантастики), худож. часопис «Містеріум» (2007, журнал анонімів, псевд., ролей і масок), часопис сучас. культури «Шо» (2005), ж. «Простори» («ProStory», 2008), літ.-мист. альманах «Форма[р]т» (2001–02, від 2012) та ін.

Рекомендована література

1. Показчик змісту «Літературно-наукового вісника»: Т. 1–20 (1898–1902). Л., 1903;
2. «Життя й революція»: 1925–1934: Системат. показч. змісту. Л., 1970;
3. Історія української дожовтневої журналістики. Л., 1983;
4. Історія української літератури. К., 1988;
5. Рева Л. Г. Культурно-освітні процеси в Українській державі // Студії з архів. справи та документознавства. К., 1999. Т. 5;
6. Семків Р. Українська літературна періодика кінця дев'яностих («страх і трепет») // Література плюс. 1999. Ч. 17–20;
7. «Літературно-науковий вісник»: Показч. змісту: Т. 1–109 (1898–1932). К.; Нью-Йорк, 2000;
8. Українські часописи Львова: Істор.-бібліогр. дослідж.: У 3 т. Л., 2001–03;
9. Скупейко Л., Дончик В. Наукова періодика: «Радянське літературознавство», «Слово і час» // Інститут літ-ри ім. Т. Шевченка НАНУ: 1926–2001: Сторінки історії: 75. К., 2003;
10. Рева Л. Г. Бібліографія часопису як дзеркало епохи // СіЧ. 2005. № 8;
11. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: Істор.-бібліогр. дослідж. Л., 2007–14;
12. Рева Л. Г. Михайло Іванович Драгомиров: штрихи до портрета // Військ. та культ.-осв. спадщина генерала М. Драгомирова: Зб. наук. публікацій. Вип. 2. Конотоп, 2010;
13. Левицька О. Літературно-художні часописи в сучасному літературному дискурсі // Поліграфія і видавн. справа. 2011. Вип. 1(53).

Бібліографічний опис:

Літературна періодика / Л. Г. Рева, О. С. Левицька // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55780>. – Останнє поновлення : 11 лют. 2025.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).